

על עיונים במאמר ראשון של הכוזרי

א. הקשי הגדול הבולט לעין היא העובד־דה שאין תשובה מיידית לשאלת המלך למרות שע"פ סגנון דברי החבר הוא עונה על השאלה ואין הוא בא להקדים הקדמות, שכן איננו מציין זאת כמנהגו בשאלות אחרות הזקוקות להקדמות ועיין פרק יז באותו מאמר).

ב. מהלך הענינים בתשובה נראה מעורר פל ולא ברור, שכן איך אצלנו מסתכלים על אחד שדן עם חבריו ובאותו דיון היתה מתעוררת שאלה חשובה ועקרונית (כמו שאלת סגולת ישראל שהיא עקרונית לקבלת התורה) ובמקום לענות עליה היה המתדיין עוסק בענינים אחרים שו"נים שאינם נראים כקשורים קשר הדוק לשאלה (כמו בירורי ההיסטוריה ומתן תורה בענינינו) ולא היה מציין את הקשר ולבסוף היה עונה על עיקר השאלה במילים קצרות ובצורה אגבית לחלוטין. אין זה מהלך של משא ומתן המצופה מחבר שדרכו לענות כהלכה על ראשון ראשון.

ג. במיוחד בולט הקושי שהתשובה בעצמה על שאלת הסגולה נראית כמתעוררת רק כבדרך אגב מהבירור של חטא העגל ולא באה כמשך ישיר מתוך דברי החבר על התורה כפי שאפשר היה לצפות לפי הפירוש הנו"ל.

ד. גם בתחלת הכנת התשובה יש מקום לתמיהה איך סוטה החבר מן הענין בגלל שאלת המלך על שנות הדורות

הכוזרי עמד הרב נ. בר אילן על בירור תשובת החבר למלך על שאלתו איך יתכן שישראל נקראים הסגולה מבני אדם. תשובת החבר התייחסה לגדולתו של משה רבינו ע"ה ולכאורה אין מכאן ראייה לסגולתו של עם ישראל. כותב המאמר הנזכר דחה את הפירוש המקובל שפירשו כי סגולת העם היא שיכותו לנבואה, כיון שכיצד יתכן לומר כי היוצא מן הכלל ילמד על הכלל כולו, שאף הוא (הכלל) מין חמישי, קושיא נוספת לפירוש זה היא שאם פירוש הסגולה היא שיכות העם לנבואה מדוע אין החבר מבאר מסקנה זו בעקבות דבריו על משה אלא עובר לדיון בסדר בריאת העולם וכו'.

הכותב הנזכר הציע פירוש אחר לתשובת החבר. לדבריו התשובה בעצמה מונחת רק בפרק ה' ששם מברר החבר כיצד הגענו אנו להיות הסגולה מבני האדם ע"פ ספורי התורה. כיון שהבסיס לתשובה היא התורה יש לברר את אמיתותה וע"כ בא תיאור גדולתו של משה מקבל ומוסר התורה כדי להבטיחני שאין לפקפק באמיתות דברי התורה, כל זה בצירוף ראיות נוספות הקשורות לבירור משני זה דהינו אמיתות התורה.

אם נענין בדבר יתכן שהקושיות והדחיקים שיתעוררו בפירוש המוצע יעמידו בספק את אפשרות קבלתו לא פחות מהפירוש הראשון.

"שיש שני צלמים באדם. צלם אדם והוא בחינת הגויים וצלם אלקים, והוא בחינת המאוסרים בני ישראל" וע"ז תמה המלך עוד בטרם ישאל וירצה לדעת מנין וכיצד שישראל הם אותה סגולה (וזאת היא השאלה המתבררה

בשיחת החבר על חטא העגל). תשובת החבר באה להראות שיתכן שיהיה אדם, ואיננו כאדם הרגיל בהבדלים כמותיים של תכונות אפילו רוחניות כמו חכמה גבורה וכו', אלא יבדל ממין האדם הבדל עצמותי מהותי, ואמנם אדם אשר מגב" לות האדם וכחות הטבע ואפילו המות — החוק מכל חזק, אינם שליטים עליו הרי שבהכרח אפילו גופו שונה. שהרי הוא גוף ככל הגופות ואעפ"י כן מתגבר הוא על מגבלות הגוף.

לשאלה כיצד יתכן להביא ראיה על הכלל אפשר לענות שתי תשובות שהם אחת. האחת פשוטה יותר שנתנה למלך והשניה העמקתה של הראשונה לאלה ביננו המכירים יותר בפנימיותם של דברים.

באופן פשוט אפשר לומר שלא מצאנו מעולם בכל המינים הברואים שיוליד מין אחד מין אחר שונה ממנו בעצמותו. כגון קוף המוליד אדם או צמח שיוליד בעל חי. אמנם יתכן שמין אחד יוליד ממינו משובח או גרוע ממנו אך על כל פנים ממינו. ואם נתברר לנו שאישיותו של משה היא מין אחר אלוקי מלאכותי הרי שבודאי בכחה להעיד על עם ישראל, ומשה רבנו הוא "יוצא מן הכלל" בבחינת מתוך הכלל ולא מחוץ הכלל.

שהיא איננה מן הענין. פלא גם על המלך השואל שלא כענין בטרם קבל תשובה לשאלתו העיקרית, מה שאין כן דרכו בכל הויכוח. (עיין לדוגמה פרק לב באותו מאמר, בו מעיר המלך הערה אך מבקש שלא לסטות מן הענין בגלל הערתו, אלא בתום התשובה לברר גם נקודה זו).

ה. והערה נוספת לביאורו של הכתוב. לדבריו תאור גדולת משה בא כ"י להעיד על אמיתות התורה כדי לקבל את דבריה על עם ישראל, והרי גם על גדולת משה ידוע רק מן התורה ונמצא דערבך ערבא צריך.

ו. ולתשובה בעצמה לפירוש זה, הרי שסגולתו של עם ישראל היא שהוא "שונה במהותו משאר העמים בכשרונו ובכישורו לנבואה ובוזו יחודו כעם גב" חר". ונשאלת השאלה הרי לא כל עם ה' נביאים, ובמה מתגלית סגולת העם ולא סגולת היחידים? על כרחך שנביאי ישראל מעידים על הכלל מתוכו יצאו ואם כן היכן הרוח בפירוש זה על הקודם והדרא קושיא לדוכתא. לאור כל הנ"ל הייתי מציע לפרש כך.

מלך כוזר תפס בדברי החבר שכונתו להבדיל את עם ישראל מהגויים הברל עקרוני. וזאת לא רצה לקבל שיתכן שבני אדם שנראים כשונים ופועלים עפ"י אותם עקרונות מחולקים בעצמותם. (ואכן כך יש לתפוס את סגולת ישראל כחלוקה בעצם ולא ככשרון יהיה איזה כשרון שיהיה ואפילו רוחני. ועיין ע"ז במש"כ אור החיים בפירושו לבראשית לפסוק "ויברא אלקים את האדם בצלמו" וכ"י

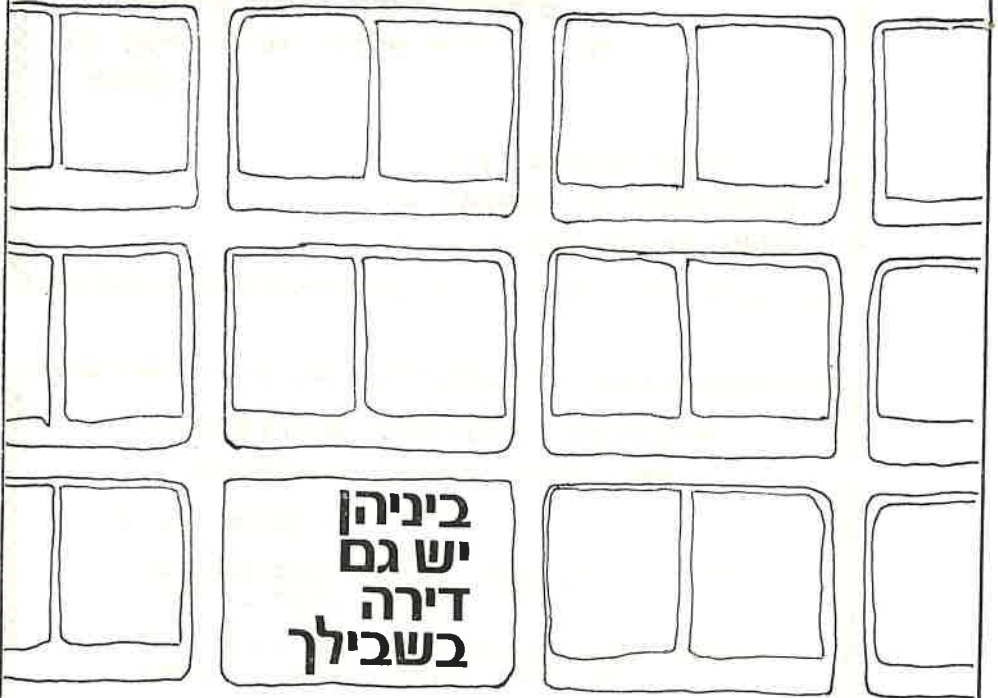
הרב אבגדר נבנצל

הארץ ובדברי החבר גם עם ישראל נמשל לעצמות מתות (ע יחזקאל לז) שהחיים מפכים בהם ביתר חיוניות מאלה הפסלים הנראים כחיים. וכן דרשו חז"ל על יעקב אבינו "יעקב אבינו לא מת".

והמעמיק יכול לראות בזה קו אחד ושיטה אחת בדברי החבר בביאורו להלן את הפסוקים בישיעה המדברים על המשיח, עבד ה' והחבר מבארם על ישראל, שהרי בהסתכלות פנימית משה וישראל חד הם כמו שמשיח וישראל חד ולא נפרד. בזה עונה החבר על שאלת המלך ולכן יכול להתפנות אח"כ לעסוק בעניינים אחרים, משניים לבעיה המרכזית, כמו בירור שנות ההיסטוריה למנין ישראל, ותורה מן השמים, בדבריו אח"כ על חטא העגל הוא מברר כיצד הגיעו ישרי אל להיות הסגולה אך לא את העובדה שהם סגולה שזה ענה מיד ראשון רא"י שון. כמו כן הרוחני שאין צורך לבאר את סגולת ישראל ככשרון מסוים אלא אפשר לומר שסגולת ישראל היא קשורם וחבורם בבורא עולם, כנאמר בדברי ה' אל יהושע, "בזאת תדעך כי א"ל חי בקרבכם. וזו היא סגולת הסגולות כולן.

וביתר העמקה אפשר לומר שאישיותו של משה רבנו מקפלת בתוכה את כללות האומה ואיננה אישיות פרטית כלל וכלל. וזהו הפשט בפסוק (ישעיה סג) "ויזכור ימי עולם משה עמו". וכך ראו חז"ל את הדברים במימרה ילדה אשה אחת במצרים ששים רבוא בכרס אחד והכונה למשה השקול כנגד כל ישראל. וכך לומד אור החיים בפירושו לברכת יעקב אבינו ליהודה שנשמת משה כוללת כל נשמות ישראל. וכן ידוע שכל נבואתו של משה היתה בעבור ישראל כמדרש חז"ל: "לך רד כי שחת עמך כלום נתתי לך גדולה אלא בשבילם". נראה שגם הם תפסו שגדלות משה איננה פרטית. וכן אחרי חטא המרגלים נפסק הדבור עם משה לשנה כל זמן שהיה הקב"ה בכעס עם ישראל. ואם רוצים אפשר לר"י אות במאורעות המתוארים ע"י החבר כעין בבואה מיניאטורית למאורעות ישר"ל. "שיבא באש ולא יחזק" ואצל ישר"ל אל "כי תעבור במים וכו' כי תלך במי אש לא תכוה, ולהבה לא תבער בך" (ישעיה מד). "יעמוד מבלי מאכל 40 יום" ואצל ישראל "ויענך וירעיבך ויאכילך את המן זה ארבעים שנה במדבר בר" (דברים עקב). לא מת כדרך כל

800 דירות לזוגות צעירים

ביניהן
יש גם
דירה
בשבילך

בירושלים (בנווה יעקב ובסנהדריה)
בבני ברק, (בקרית הרב הרצוג),
בנתניה, בפתח תקוה, בכפר סבא, ברעננה,
ברמת השרון, בראשון-לציון, ברמת-גן (בסלמה
ג') בטבעון בחיפה (בקרית שמואל).

אל תדחו את ההרשמה
ליום האחרון.

ההרשמה: בתל-אביב — לילינבלום 27, טלפון 58144 ;
בחיפה — ארלוזורוב 3, טלפון 68049 ;
בירושלים — הגידים 1 טלפון: 224181.

חברה לשיכון, ופתוח בע"מ

משהב

קראו את סעד
דו-ירחון לענינים סוציאליים
בהוצאת משרד הסעד ירושלים
זה עתה הופיעה חוברת מס' 5 — מן
התוכן:

- א. צדקה במקורות ההלכה
 ב. התקשורת עם החולה האנוש
 ג. הילד הפעיל יתר על המידה.

ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לחנוך ולתרבות תורניים בגולה

שפרי עיון ומחשבה:

1. עיונים בספר בראשית, בעקבות פרשנינו הראשונים והאחרונים — פרופ. נ. ליבוביץ' / מהדורה שלישית.
2. עיונים חדשים בספר שמות בעקבות פרשנינו הראשונים והאחרונים — פרופ. נ. ליבוביץ' / מהדורה שניה.
3. מדברי ראשונים במצוות התורה ובמחשבת ישראל — משה ארנד ויהושע בכרך (משוכפל)
  1. ארץ ישראל על-פי הרמב"ן
  2. "מעשה אבות סימן לבנים" — על-פי הרמב"ן
  3. טעמי תורה על-פי הרמב"ן
  4. בין אדם לחברו (לקט מספר החינוך)
  5. מקראי קודש (לקט מספר החינוך)
4. עמודי המחשבה הישראלית — הרב ש"ב אורבך ז"ל אנתלוגיה להגות ישראל.
2. חלק א: רבינו סעדיה גאון, רבנו בחיי, רבי יהודה הלוי / מהדורה שניה מתוקנת
2. חלק ב: רבינו משה בן מימון, רבי יוסף אלבו
3. חלק ג: רבי חסדאי קרשקש

מדינת-ישראל

משרד הדתות

המחלקה לישיבות ומוסדות תורה

פרסים לתלמידי ישיבות מצטיינים

תלמידי ישיבות המעוניינים להציע את מועמדותם לקבלת הפרס צריכים להמציא עבודה בכתב בכירור הלכה (חד"ת) או לעמוד בבחינה בעפ'.

א. בעבודות בכתב יש להקפיד:

1. לכתוב בכתב ברור ובאותיות גדולות על צד אחד של הגליון, רצוי במכונת כתיבה. (במקרה זה נא לשלוח את האורגינל ולא את העתק).
  2. על העבודה יש לציין שם הנושא בלבד.
  3. לצרף מעטפה סגורה עליה ירשם הנושא ובפנים שם מגיש העבודה, גילו וכתובתו ומקום לימודיו. (המעטפות תפתחנה עליידי ועדת הפרסים אחרי קבלת ההחלטה של העבודות שזכו בפרס).
- ב. מהמועמדים להבחין בע"פ נדרש:

1. להיות בקיאים במסכתות: בבא קמא, בבא מציעא, בבא בתרא, קדושין, גיטין. (שתי המסכתות האחרונות ניתנות להחליף במסכתות אחרות).
2. להודיע בכתב את השם, הגיל, הכתובת ושם הישיבה בה הוא לומד, הבחינות הן אינדיבידואליות ותשמר סודיות בקשר לאלה שלא יזכו בפרס.

גיל המועמדים בשני הסוגים יהיה מ'17 עד 30 שנה.

גובה הפרסים: 4 יזכו בסך 400 ל"י כל אחד

5 יזכו בסך 350 ל"י כל אחד

10 יזכו בסך 250 ל"י כל אחד

הפרסים יוענקו לזוכים בטקס חגיגי אליו יוזמנו. זוכה שלא יופיע לקבלת הפרס בטקס — ללא סיבה מספקת — ייראה כאילו ויתר על הפרס.

כן נקבעו פרסי ספרים בשווי 70 לירות כל אחד, אשר יהולקו בין התלמידים עד גיל 17. יזכו בפרסים אלה שלושים תלמידים מצטיינים הלומדים בישיבות שונות לצעירים, לפי המלצת ראשי הישיבה.

תלמיד ישיבה שזכה בפרס בתקופה של שלוש שנים האחרונות לא יוכל להשתתף בהתחרות.

מועד האחרון להגשת עבודות בכתב נקבע לתאריך

י' סיון תשל"ב (23.5.72)

הכתובת: ועד הפרסים, משרד הדתות ירושלים רח' יפו 30

"לקוראי מורשה"

אנו פונים אליך כקורא מורשה בבקשה לחתום על העתון.

מיותר להסביר לך חשיבות עתוננו והתפקיד החיוני שהוא מלא, בהביאו דבר היהדות הדתית לאומית לתושבי הארץ וליהדות בתפוצות.

"הצפה" מכשיר לחינוך דתי לאומי, לאהבת ה' ולאהבת הארץ ויושביה. הוא עומד בפרץ ונאבק בכל הרוצים למעט את דמותה של היהדות הדתית במדינתנו.

"הצפה" קנה לו מהלכים נכבדים בין רבבות קוראים, בשרותי-אינפורמציה, בכתבות ובמאמרים. הוא מתאר ומסביר כל תחומי החיים היומיומיים בעולם ובישראל, הוא מדווח בהתמדה על ארועים דתיים בארץ וברחבי העולם.

"הצפה" ידיעות מדיניות מקיפות על המתרחש בארץ ובעולם ועל הבעיות העומדות ברומו של עולמנו. אנו מציינים התפתחותו, הרחבתו ושיפורו המתמיד של העתון בכל שרותיו.

מנויים המשלמים דמי חתימה לשנה מראש יוכלו במסגרת מפעל הפרסים לרכוש במחירים חסרי תקדים ממיטב ספרי היסוד בתורה שבכתב, שבע"פ, מחשבת ישראל, מחקרים, מילונים, ספרי הסטוריה, קונקורדנציות ועוד.

פנה עוד היום :

בית "הצפה" תל-אביב, רח' המסגר 66

סניף "הצפה" ירושלים, רח' בן-יהודה 3

סניף "הצפה" חיפה, רח' ארלוזורוב 1

הנהלת "הצפה"

יד הרב הרצוג
איחוד מפעלים תורתיים-ספרותיים
מכון התלמוד הישראלי השלם

מ ש נ ה — ז ר ע י ם

עם שינויי נוסחאות מכתבי-היד של המשנה והבאות המשנה בחז"ל וראשונים, ועם מסורת המשנה, וציונים מקיפים לראשונים, הערות והארות מקיפות, מבואות ומפתחות עם 64 פקסימיליות של כתבי-יד עתיקים וקטעי הגניזה.

סודרו ע"י חברי המכון

בעריכת: **הרב ניסן זק"ש**

ח"א: ברכות — כלאים 488 עמודים

*

תלמוד בבלי — כתובות

עם שינויי נוסחאות מכתבי-היד של התלמוד וכת"י של רש"י, ועם הבאות של הגמרא בחז"ל, גאונים וראשונים, עם מסורת-הש"ס השלם עם הערות והארות ומבואות מקיפים עם 40 פקסימיליות של כ"י עתיקים כולל קטעי הגניזה. — סודרו ע"י חברי המכון

בעריכת: **הרב משה הרשלר**

ח"א, דפים ב'—נ"ד 548 עמודים

מכון התלמוד הישראלי השלם

יד הרב הרצוג * בית-וגן * ירושלים

בנק המזרחי המאוחד

הבנק השומר אמונים לכל אחד